

Ρουφίδου Ειρήνη, « Ας μιλήσουμε για το μέλλον... ας μιλήσουμε λοιπόν για τα μωρά» στο «*Επανεξετάζοντας την Προσχολική Αγωγή και Εκπαίδευση στο Διεθνές περιβάλλον*», Διεθνές Συνέδριο Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, ΠΑΣΥΒΝ, Θεσσαλονίκη 2,3,4 Μαρτίου **2018**.

«Ας μιλήσουμε για το μέλλον... ας μιλήσουμε λοιπόν για τα μωρά!»

Οι παιδαγωγοί που εργάζονται στους χώρους υποδοχής και φιλοξενίας βρεφών και μικρών παιδιών, όπως αυτούς των Βρεφονηπιακών σταθμών, είναι επιφορτισμένοι με το πολύ σημαντικό καθήκον να παρέχουν φροντίδα και αγωγή στο παιδί που φιλοξενείται, να στηρίζουν την οικογένεια που εμπιστεύεται στα χέρια τους ότι πολυτιμότερο έχει, το παιδί της. Ο γονιός και η κοινωνία λοιπόν εμπιστεύονται στα χέρια μας ότι πολυτιμότερο υπάρχει στον κόσμο, το μικρό παιδί και ταυτόχρονα τον αυριανό ενήλικα. Και εμείς, οι παιδαγωγοί οφείλουμε να πράξουμε όλα εκείνα που χρειάζονται ώστε το νέο άτομο να εξελιχθεί ψυχικά, νοητικά, συναισθηματικά, σωματικά, ώστε να γίνει ένα αυτόνομο, ελεύθερα σκεπτόμενο, χαρούμενο και ευτυχισμένο παιδί, με απώτερο σκοπό να υπάρξει ένας υγιής ψυχικά ενήλικας, αυτόνομος και

Για να μπορέσει το μωρό του σήμερα να γίνει ο ενήλικας του αύριο όπως αναφέρθηκε οφείλουμε να του παράσχουμε αγωγή και φροντίδα. Στην παρούσα εισήγηση γίνεται μια ανάγνωση σε βάθος και μια ανάλυση ταυτόχρονα της έννοιας « φροντίδα» με στόχο να οδηγηθούμε από τις «πρακτικές της φροντίδας» στην «παιδαγωγική της φροντίδας».

Ποια είναι τα σημεία εκείνα στην παροχή της φροντίδας που θα μας οδηγήσουν να μιλούμε για παιδαγωγική της φροντίδας; Πως θα

μπορέσουμε να την ορίσουμε δεδομένου ότι δεν υπάρχει ένας τέτοιος ορισμός;

Ξεκινώντας από τον εννοιολογική ερμηνεία της λέξης φροντίδα και φροντίζω παραθέτω τα εξής:

Φροντίδα σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002, σελ: 1904) είναι 1. Το έντονο ενδιαφέρον, η ιδιαίτερη προσοχή και ενασχόληση με κάποιον ή κάτι, 2. Το σύνολο των ενεργειών και η ευθύνη για την πραγματοποίηση εκδήλωσης έργου ή σκοπού, 3. Ο επιμελημένος τρόπος με τον οποίον γίνεται κάτι.

Το ρήμα Φροντίζω (ρήμα μεταβατικό) που σημαίνει ασχολούμαι με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και υπευθυνότητα με κάτι, σημαίνει επίσης, νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, μεριμνώ από πριν, προνοώ 2. Έχω κατά νου, κανονίζω ή επιδιώκω ώστε... και συμπληρώνω να έχει αυτά που χρειάζεται και έχει ανάγκη ο κάθε άνθρωπος γιατί πουθενά δεν υπάρχει αναφορά μόνο στα μωρά και τα μικρά παιδιά. Εμείς όμως θα μιλήσουμε για τα μωρά.

Ποιες είναι οι ανάγκες και τι χρειάζεται ένα μωρό;

Τροφή, αγάπη, πολλή αγάπη, ασφάλεια και κυρίως συναισθηματική και ερεθίσματα. Όλα αυτά για να μπορέσει να μεγαλώσει, να ανακαλύψει τον κόσμο και να ενταχθεί μέσα σ' αυτόν σιγά σιγά.

Βασικό έργο του παιδαγωγού είναι να καλύψει τα ανάγκες του μικρού παιδιού παρέχοντας φροντίδα και αγωγή.

Στο ερώτημα πως μπορούμε να μιλούμε για παιδαγωγική της φροντίδας; Η απάντηση είναι Μέσα από την εκπαίδευση των ατόμων που παρέχουν την φροντίδα δηλαδή των παιδαγωγών ώστε να μπορέσουμε να εστιάσουμε στα σημεία εκείνα που δίνουν την ποιότητα στην φροντίδα

γιατί μόνο τότε μπορεί να χαρακτηριστεί ως αγωγή και από απλές πρακτικές φροντίδας θα οδηγηθούμε στην παιδαγωγική της φροντίδας.

Μερικοί πιστεύουν ότι το να ασχολείσαι με τα μωρά είναι λίγο ως πολύ εγγεγραμμένο στην γυναικεία φύση, μιας και το συντριπτικό ποσοστό των ανθρώπων που ασχολούνται με τα μωρά είναι γυναίκες. Όταν πρόκειται για τα βιολογικά ή τα δικά μας παιδιά μπορούμε να πούμε ότι μπορεί να είναι και κάπως έτσι, θέση την οποία προσωπικά δεν ασπάζομαι. Το να ασχολούμαι όμως με τα μωρά σε επαγγελματικό επίπεδο είναι διαφορετικό. Το παιδί στην περίπτωση αυτή, είναι «αντικείμενο»¹ εργασίας και όχι το παιδί που επιθυμούσα να αποκτήσω ή το παιδί που επιθύμησα κάποια στιγμή ή ακόμα το παιδί που με έκανε μητέρα.

Στην περίπτωση του παιδιού και κυρίως του μωρού « αντικείμενο» εργασίας, τα δεδομένα είναι διαφορετικά. Πρόκειται για το παιδί ενός άλλου, μιας άλλης γυναίκας εάν θέλετε, που εγώ, ως παιδαγωγός, καλούμαι να ασχοληθώ μαζί του και να ασχοληθώ όχι ως μητέρα πιθανόν εγώ η ίδια, ούτε και ως υποκατάστατο της δικής του μητέρας αλλά ως παιδαγωγός όπως είπα παραπάνω, δηλαδή ως το άτομο που θα του παρέχει φροντίδα και αγωγή.

Το να είμαι παιδαγωγός και να δουλεύω με μωρά δεν είναι απλή και εύκολη δουλειά, είναι πολυσύνθετη και άκρως σημαντική. Τα μωρά έχουν την ικανότητα να μας θυμίζουν πολλά πράγματα από την προσωπική μας ζωή, από την παιδική μας ηλικία και την σχέση μας με τους δικούς μας γονείς, τους δικούς μας παιδαγωγούς και δασκάλους καθώς επίσης και προσωπικές εμπειρίες με τα δικά μας παιδιά όταν εκείνα ήταν μωρά.

¹ Με την ψυχαναλυτική έννοια του όρου, δηλαδή εκείνη του ατόμου.

Το να φροντίζω ένα μωρό στην επαγγελματική μου ζωή είναι πολύ κοντά και πολύ «ίδιο» με το να φροντίζω τα δικά μου παιδιά στην προσωπική, ιδιωτική μου ζωή. Πιστεύω ότι είναι ελάχιστα τα επαγγέλματα στα οποία ο επαγγελματίας καλείται να κάνει κάτι το οποίο του είναι αρχικά πολύ οικείο αλλά καλείται να το κάνει διαφορετικά.

Ως παιδαγωγός, οφείλω να διαφοροποιήσω τον ρόλο μου από εκείνον του γονεϊκού ρόλου και κυρίως του μητρικού , γιατί στην περίπτωση των ανδρών παιδαγωγών τα πράγματα είναι διαφορετικά γιατί και η λειτουργία του πατέρα στο σπίτι τις περισσότερες φορές είναι διαφορετική.

Επικαλούμαι λοιπόν την Γαλλίδα ψυχολόγο Myriam David (2001 : 17-24) σύμφωνα με την οποία η μητρική φροντίδα διαχωρίζεται, από την φροντίδα που παρέχει κάποιος που ασχολείται επαγγελματικά με το μωρό και δεν είναι ούτε λογικό ούτε ζητούμενο να συγκρίνουμε την μια με την άλλη μορφή φροντίδας. Η μητρική είναι πολύ διαφορετική από την επαγγελματική και όσον αφορά στην φύση της αλλά και στον σκοπό της Στην περίπτωση της μητρικής φροντίδας υπάρχει η μητρική σχέση που είναι μια σχέση διαρκείας που ξεκινά από την σύλληψη και φτάνει μέχρι τον θάνατο και πέρα από αυτόν, είναι μια σχέση παθιασμένη σχεδόν ερωτική, σύνθετη, με εσωτερικές συγκρούσεις και ανησυχίες όπου η φροντίδα έρχεται ως επακόλουθο της σχέσης αυτής.

Η φροντίδα που δίδεται από κάποιον άλλον τρίτο και έξω από την οικογένεια δεν είναι μητρική φροντίδα αλλά ούτε και υποκατάστατο αυτής, δεν είναι ούτε καλύτερη ούτε λιγότερο καλή, είναι κάτι άλλο.

Στην περίπτωση του αποχωρισμού του παιδιού από το οικογενειακό του περιβάλλον, έστω και εάν αυτό γίνεται για κάποιες μόνο ώρες της ημέρας, όπως στην περίπτωση του μωρού που πηγαίνει τον βρεφικό

σταθμό καλείται κάποιος άλλος, ο παιδαγωγός στην προκειμένη περίπτωση να αναλάβει την παροχή της φροντίδας που έχει ανάγκη για να επιβιώσει, να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί. Εδώ μιλάμε για επαγγελματική φροντίδα όπου η παροχή της φροντίδας οδηγεί στην δημιουργία μιας σχέσης, αναγκαίας και απαραίτητης για το βρέφος, ικανή να το στηρίζει για να βιώσει ομαλά τον καθημερινό αποχωρισμό από την μητέρα του και την απουσία της. Σε αυτή την περίπτωση η φροντίδα είναι το όχημα, όπως αναφέρει η M. David, που οδηγεί στη σχέση παιδαγωγού-βρέφους μια παιδαγωγική σχέση και διαρκεί όσο το παιδί φιλοξενείται στον βρεφικό σταθμό. Στη μια περίπτωση έχουμε την φροντίδα ως επακόλουθο της σχέσης ενώ στην άλλη τη σχέση ως επακόλουθο της φροντίδας.

Διαχωρίζοντας λοιπόν την μητρική από την επαγγελματική φροντίδα και επειδή στα μωρά και στα πολύ μικρά παιδιά ένα αρκετά μεγάλο μέρος της καθημερινότητας τους αφιερώνεται σε αυτήν θα εστιάσουμε στα σημεία εκείνα που θα πρέπει να ακολουθούνται από όλους τους παιδαγωγούς ώστε να οδηγηθούμε από τις πρακτικές της φροντίδας προς μια παιδαγωγική της φροντίδας όπως ήδη έχω αναφέρει και να μιλούμε για αγωγή.

Από τις «πρακτικές της φροντίδας» στην «παιδαγωγική της φροντίδας»

Για την Myriam David (2001 : 17- 24) που αφιέρωσε την ζωή της στην έρευνα και την μελέτη των μωρών και της φροντίδας τους, η φροντίδα δεν είναι ένα τίποτα από την στιγμή που ως γνωστό ένα μωρό δεν είναι ικανό να φροντίσει μόνο του τον εαυτό του και είναι τελείως εξαρτημένο από ένα ενήλικο άτομο που είτε είναι η μητέρα του είτε ο παιδαγωγός.

Η σωματική φροντίδα

Τις περισσότερες φορές όταν αναφερόμαστε στην λέξη και τον όρο φροντίδα, στον νου μας έρχεται η σωματική φροντίδα και κυρίως το άλλαγμα της πάνας και το φαγητό και πολύ πιο σπάνια ο ύπνος. Ναι, αυτά ένα είναι μέρος της φροντίδας και αφορούν στην κάλυψη των βιολογικών αναγκών του. Όπως γνωρίζουμε υπάρχουν και άλλες ανάγκες όπως οι ψυχοσυναισθηματικές και οι νοητικές που σε μεγάλο ποσοστό τους καλύπτονται κατά τις στιγμές της παροχής της σωματικής φροντίδας όταν πρόκειται για μωρά. Δεν θα αναφερθώ στο τι μαθαίνει ένα μωρό κατά τις στιγμές της φροντίδας, όπως έννοιες χώρου, χρόνου, φυσικές έννοιες, έννοια αριθμού, κατηγοριοποίηση και πολλά, πολλά άλλα γιατί τα έχω αναφέρει στο συνέδριο της Καβάλας και όποιος θέλει μπορεί να τα βρει στα λόγια παιδαγωγών.

Η κάλυψη των αναγκών των βρεφών είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για την δημιουργία των πρώιμων εμπειριών που όπως αποδεικνύουν μελέτες μπορούν να καθορίσουν την ενήλικη ζωή τους. Αναφέρω ενδεικτικά το έργο της Alice Miller όπου μελέτησε την επίπτωση των πρώιμων εμπειριών διαφόρων ατόμων στην εξέλιξη της ενήλικης ζωής τους.

Στα μωρά οι εμπειρίες εγγράφονται όπως αναφέρει ο Φρόντ στο δίπολο δυσαρέσκεια/ευχαρίστηση. Η βρεγμένη πάνα ή η πείνα προκαλεί δυσαρέσκεια και εκφράζεται με ανησυχία και κλάμα από την πλευρά του μικρού παιδιού. Ο ενήλικας, μητέρα ή παιδαγωγός μέσα από την συναισθηματική του διαθεσιμότητα και με στάση ενσυναίσθησης κατανοεί την ανάγκη που εκφράζεται από το παιδί και βγάζει την βρεγμένη πάνα και του βάζει μια στεγνή ή στην περίπτωση της πείνας του προσφέρει φαγητό, το ίδιο ισχύει και για τον ύπνο, και αμέσως η δυσαρέσκεια μετατρέπεται σε ευχαρίστηση. Το παιδί βιώνει το αίσθημα της ικανοποίησης με συνέπεια η εμπειρία να καταγράφεται ως ευχάριστη

και θετική αφήνοντας μνημονικά ίχνη, άσχετα εάν εμείς δε το θυμόμαστε. Αυτό με την επανάληψη δημιουργεί στο παιδί το αίσθημα ότι είναι ικανό αφού μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά κάποιου και να ικανοποιηθεί η ανάγκη του.

Η ευχαρίστηση που παίρνει το μικρό παιδί από την φροντίδα που του παρέχεται είναι πρωταρχική και είναι αυτή που ευνοεί και ενισχύει την επιθυμία του για αυτονομία. Σωματική και ψυχική φροντίδα όπως αναφέρεται και στη παιδαγωγική Lóczy που είναι μια παιδαγωγική για μικρά κυρίως παιδιά (0-3χρόνων) είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και δεν διαχωρίζονται. Στο σημείο αυτό νομίζω ότι είναι σημαντικό να αναφέρουμε και να μην ξεχνάμε ότι στα βρέφη, μέσα από τη σωματική φροντίδα, περνά και η ψυχική τους φροντίδα. Όλοι οι ειδικοί σε θέματα φροντίδας και αγωγής τονίζουν αυτό το σημείο. Όσο πιο μικρό είναι το παιδί, τόσο μεγαλύτερη είναι η σχέση σωματικής φροντίδας, ψυχής και σκέψης.

Κατά τη διάρκεια των στιγμών της φροντίδας, το μικρό παιδί βοηθιέται να ανακαλύψει ποιος είναι, τι κάνει, τι του συμβαίνει, ποιος ασχολείται μαζί του, ποιο είναι το περιβάλλον του, ποια είναι η δεδομένη κατάσταση καθώς και τι θα του συμβεί. Εκτιμώντας το παιδί, από την πιο μικρή ηλικία, ως «ένα άτομο», επιζητούμε κάθε φορά να έρθουμε σε επικοινωνία μαζί του και να μοιραστούμε τις στιγμές. Ο προφορικός λόγος και το μοίρασμα αυτό επιτρέπουν στο μικρό παιδί σιγά- σιγά να μάθει να γνωρίζει εκ των προτέρων δηλ. να προκαταλαμβάνει τις καταστάσεις και τα γεγονότα και να μπορεί να αλληλεπιδράσει.

Οι αρχές που πρέπει να διέπουν την παροχή της φροντίδας.

Τι θα πρέπει να έχουμε στο νου μας όταν παρέχουμε τη φροντίδα ως επαγγελματίες παιδαγωγοί; Να παρέχεται ακολουθώντας σταθερούς κανόνες που εφαρμόζονται πάντοτε με τον ίδιο τρόπο από όλα τα άτομα.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην σταθερότητα των προσώπων με τα οποία το παιδί έρχεται καθημερινά σε επαφή. Ένας αυστηρά περιορισμένος αριθμός ενηλίκων να παρέχει φροντίδα στα ίδια κάθε φορά παιδιά, αυτό μπορεί να εξασφαλισθεί με τον θεσμό του παιδαγωγού αναφοράς για τον οποίο θα μιλήσουμε πιο κάτω. Η σταθερότητα τόσο των ατόμων όσο και των εφαρμοζόμενων πρακτικών στόχο έχουν να εξασφαλίσουν στο παιδί σταθερότητα και «συνέχεια ύπαρξης».

Οι στιγμές φροντίδας αξιοποιούνται ως προνομιούχες στιγμές ανταλλαγών μεταξύ παιδαγωγού και παιδιού, ας μην ξεχνούμε ότι είναι οι μόνες στιγμές της ημέρας που βρίσκονται ο ένας απέναντι με τον άλλο, μόνοι τους. Οι στιγμές αυτές βοηθούν στη δημιουργία μιας τρυφερής συναισθηματικής σχέσης και οδηγούν το παιδί στην απόκτηση της εικόνας του εαυτού του. Εκτιμώνται ως συνάντηση του παιδαγωγού με το παιδί, με στόχο την αμοιβαία γνωριμία.

Συμμετοχή του παιδιού στην φροντίδα του. Άμεσο ζητούμενο στην παροχή της φροντίδας είναι η συμμετοχή του παιδιού η οποία είναι πάντοτε ανάλογη της ηλικίας του. Η ανάπτυξη της ικανότητας του παιδιού να συμμετέχει θεωρείται ως αναγκαία βάση για να υιοθετήσει μελλοντικά στάσεις ενήλικου και να «συναντήσει», κατά κάποιο τρόπο, την επιθυμία να δει τον εαυτό του αυτόνομο και υπεύθυνο. Προϋπόθεση βέβαια όλων αυτών είναι να εκλαμβάνεται το παιδί ως άτομο.

Το μωρό δεν θα πρέπει να είναι παθητικός αποδέκτης της φροντίδας αλλά ενεργός συμμετοχος. Ζητείται η συμμετοχή του σε κάθε κίνηση σεβόμενοι πάντοτε τον προσωπικό ρυθμό ανάπτυξης του, τον βιορυθμό του, τις ανάγκες του και την

προσωπικότητα του. Αρχικά, ζητείται η συναίνεση του, αφού βασική μας αρχή και πεποίθηση είναι ότι το σώμα του ανήκει, μήνυμα το οποίο θα εσωτερικεύσει μέσα από την επανάληψη και θα μάθει πως κανείς δεν μπορεί να παρέμβει στο σώμα του χωρίς τη συγκατάθεσή του.

Δεν αλλάζουμε και δεν ταΐζουμε με το ζόρι τα παιδιά, στο σημείο αυτό θα πρέπει να δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή γιατί είναι εύκολο να παρασυρθούμε σε μη παιδαγωγικές πρακτικές με την καλύτερη πάντοτε πρόθεση από την έγνοια μας μη και δεν φάει. Σεβόμαστε την άρνηση του παιδιού γιατί είναι μέρος της εξέλιξης της αυτονομίας του και της προσωπικότητάς του. Δίδεται ο χρόνος ώστε το παιδί να συμμετέχει με τον δικό του τρόπο και τον δικό του ρυθμό.

Θα μου πείτε πως συμμετέχει ένα μωρό 6 μηνών. Το μωρό των 6 μηνών συμμετέχει ανταποκρινόμενο στα λεγόμενα του παιδαγωγού, κουνώντας χέρια, πόδια, γελώντας, όταν του **αλλάζουμε την πάνα**, κοιτώντας τον παιδαγωγό στα μάτια όταν το ταΐζει δηλαδή είναι παρών στην διαδικασία, όσο για **το φαγητό** μεγαλώνοντας του δίνουμε ένα κουταλάκι και αρχίζει σιγά σιγά να τρώει μόνο του με την παρουσία του ενήλικα. Για τα παιδιά των 16-18 μηνών και μεγαλύτερα και μέχρι να ελέγξουν τους σφικτήρες τους καλό είναι να τα αλλάζουμε όρθια πρώτον γιατί τα περισσότερα δεν θέλουν να είναι ξαπλωμένα, έπειτα με αυτόν τον τρόπο συμμετέχουν, είναι μια στάση που οδηγεί σιγά-σιγά σε στάση ενήλικα, τους δίνει την επιθυμία να μεγαλώσουν, δεν τα παραπέμπει σε στάση σώματος παιδιού μικρότερης ηλικίας, και έτσι σιγά-σιγά αυτονομούνται, και επιπλέον είναι ένα από τα πρώτα βήματα για τον έλεγχο των σφικτήρων.

Επειδή συχνά δέχομαι την ερώτηση σχετικά με τον χώρο που πρέπει να γίνεται η αλλαγή της πάνας. Εάν υπάρχει η δυνατότητα να πάμε στο σπάνιο για να είμαστε οι δύο μας παιδαγωγός-μωρό θα είναι το ιδανικό, στην περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό για διάφορους λόγους που εσείς γνωρίζεται καλύτερα, ας απομονωθούμε σε μια γωνιά του χώρου ώστε να μην εκτίθεται το παιδί στο βλέμμα των άλλων γιατί είναι ιδιωτικές στιγμές και φροντίζουμε να σεβόμαστε την ιδιωτικότητα του όπως

συμβαίνει και εμάς τους μεγάλους κάποια πράγματα δεν τα κάνουμε δημόσια. Ο σεβασμός για τον άλλο και το αίσθημα της αιδούς αναπτύσσεται σταδιακά και «διδάσκεται» από τη στιγμή που γεννιόμαστε.

Σε πρακτικό επίπεδο.

Το παιδί κατά τη διαδικασία της φροντίδας αντιμετωπίζεται ως ένα άτομο που αισθάνεται, παρατηρεί, καταγράφει, κατανοεί.

Δεν υπάρχει κανενός είδους βιασύνη, ο παιδαγωγός δίνει στο παιδί το χρόνο που έχει ανάγκη. Οι στιγμές της φροντίδας δεν διακόπτονται ποτέ, παρά μόνο σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις. Ο ενήλικας τελειώνει αυτό που έχει δεσμευτεί να κάνει με το παιδί τη δεδομένη στιγμή.

Κατά τις στιγμές αυτές αξιοποιείται από τον παιδαγωγό η αυθόρμητη δράση του παιδιού και η επιθυμία του για παιχνίδι .

Οι κινήσεις και οι χειρονομίες του παιδαγωγού είναι πάντοτε ήπιες, τρυφερές, από το άγγιγμα, την αγκαλιά μέχρι τον «χειρισμό» του παιδιού. Οι πράξεις πάντοτε πλαισιώνονται και συνοδεύονται από τον λόγο-ομιλία. Απευθύνεται ο λόγος με την προσωπική επίκληση, χρησιμοποιώντας πάντοτε το όνομα του, αποφεύγοντας τον πληθυντικό της ταύτισης (Πχ πάμε να αλλάξουμε πάνα). Η χρήση του λόγου είναι μια από τις βασικές παραμέτρους. Τα πάντα γίνονται λόγος. Το παιδί προετοιμάζεται και ενημερώνεται για το τι πρόκειται να επακολουθήσει και το τι γίνεται τη δεδομένη στιγμή. Του παρουσιάζονται πρόσωπα, πράγματα, δράσεις, η παιδαγωγός κάνει λόγο-λέξεις το κάθε τι που βιώνει το μικρό παιδί και επεξηγούνται οι χειρονομίες και οι αντιδράσεις του. Είναι ένας διαφορετικός τρόπος για να το παροτρύνει να συμμετέχει στη παροχή της φροντίδας του και ταυτόχρονα να συνειδητοποιεί τον εαυτό του και το περιβάλλον γύρω του. Όλα οδηγούν σε μια εξατομικευμένη παροχή φροντίδας μέσα όμως από σταθερούς κανόνες κάθε φορά, στους οποίους προσαρμόζεται ο ενήλικας-παιδαγωγός με στόχο πάντα το «καλό» του παιδιού.

Η στάση των παιδαγωγών είναι στάση ενσυναίσθησης όπου ο παιδαγωγός αναγνωρίζει και κατανοεί τις ανάγκες του μωρού, κατανοεί τα συναισθήματα που το κατακλύζουν, τα αποδέχεται τα ονοματίζει, θετικά και αρνητικά (χαρά, ενθουσιασμό, θλίψη, απογοήτευση, ματαίωση), τα υποδέχεται και τα επιστρέφει μέσω του λόγου απαλλαγμένα από άγχος και στρες όπου υπάρχουν. Το γεγονός ότι ο παιδαγωγός έρχεται αντιμέτωπος με το κλάμα και τα συναισθήματα του βρέφους δεν είναι καθόλου εύκολη διαδικασία αφού έρχεται ταυτόχρονα αντιμέτωπος με τα δικά του συναισθήματα που τον αγγίζουν τόσο ως ενήλικα αλλά και όπως τα έχει βιώσει ο ίδιος ως παιδί, η θλίψη, ο φόβος ο αποχωρισμός, αγγίζουν δικές του εμπειρίες και αναμνήσεις που καλείται να διευθετήσει για μπορέσει να ανταποκριθεί στις ανάγκες του παιδιού.

Όπως ακριβώς ο ενήλικας έτσι και το μωρό είναι ένα άτομο και έχει τις δικές του ανάγκες τις οποίες και εκφράζει. Το μωρό εκφράζεται και επικοινωνεί, στις πολύ μικρές ηλικίες χωρίς λόγο γιατί ο λόγος απουσιάζει. Έχει όμως άλλα μέσα με τα οποία επικοινωνεί, και μιλά γιατί τα πάντα είναι λόγος όπως αναφέρει η αγαπημένη μας Ντολτό που όμως για να αποκωδικοποιηθούν χρειάζεται ένας ενήλικας για να τα δει, και τα βλέπει όταν το παρατηρεί, άρα βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής της φροντίδας είναι **η παρατήρηση**. Με την χρήση της παρατήρηση ως μεθόδου εργασίας, το παιδί γίνεται συστηματικά «αντικείμενο» προσοχής του παιδαγωγού, ο παιδαγωγός αφενός εκπαιδεύεται σιγά -σιγά και αφετέρου γνωρίζει καλύτερα το παιδί και τις ιδιαιτερότητες του, μαθαίνει να αναγνωρίζει τις ανάγκες του ώστε να μπορέσει να τις καλύψει. Για το παιδί η προσοχή του παιδαγωγού γίνεται αντιληπτή όταν το βλέμμα του συναντά το ζεστό και τρυφερό βλέμμα του παιδαγωγού. Η προσοχή που χαρακτηρίζει τους δύο εμπλεκόμενους δηλαδή παιδαγωγό και παιδί, λειτουργεί ως μηχανισμός να κρατηθούν και οι δύο σε ένα επίπεδο αμοιβαίας διέγερσης και βοηθά το παιδί να αποκτά εμπειρίες και να τις μοιράζεται μαζί με τον παιδαγωγό. Επιπλέον οι καταγραφές των παρατηρήσεων και το μοίρασμα των διαφορετικών καταγραφών που αφορούν το ίδιο παιδί μεταξύ των παιδαγωγών

βοηθά να αναπτύσσεται μια συνολική και συλλογική εικόνα του παιδιού απαλλαγμένη από προσωπικές ερμηνείες και αναλύσεις. Οι καταγραφές αυτές γίνονται «τόπος» ανάλυσης και στοχασμού του παιδαγωγικού έργου που επιτελείται στους χώρους αγωγής των βρεφών και των μικρών παιδιών.

Άφησα για το τέλος τον θεσμό **του παιδαγωγού αναφοράς** γιατί θεωρώ ότι είναι ένας κομβικός παράγοντας πρώτα για το παιδί και ύστερα και για τον ίδιο τον παιδαγωγό. Ο θεσμός του παιδαγωγού αναφοράς έρχεται να διευκολύνει και κυρίως να συμπληρώσει την κάλυψη της ανάγκης του παιδιού για συναισθηματική ασφάλεια και για να την αισθανθεί έχει ανάγκη από σταθερά πρόσωπα στη ζωή του.

Η ιδέα ανήκει στην Emmi Pikler, που το 1945 την εφαρμόζει αρχικά σε ένα χώρο υποδοχής εγκαταλελειμμένων παιδιών, το Loczy, στην Βουδαπέστη της Ουγγαρίας. Η Emmi Pikler παιδίατρος η ίδια με πρωτοποριακές παιδαγωγικές ιδέες για την εποχή της όπως ότι η μητρική σχέση είναι αδύνατον να αναπαραχθεί την οδήγησαν να οργανώσει και να διατυπώσει τις αρχές μιας νέας παιδαγωγικής και ένα μοντέλο σχέσης ανάμεσα στο βρέφος και τον ενήλικα που παρέχει την φροντίδα, τέτοιο ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών. Τόνισε την αναγκαιότητα για την ύπαρξη μιας ιδιαίτερης, διαρκούς και προνομιούχας συναισθηματικής σχέσης ανάμεσα στον παιδαγωγό και το παιδί που να χαρακτηρίζεται από σταθερότητα με χαρακτηριστικά μιας καθαρά παιδαγωγικής σχέσης απαλλαγμένη από προσωπικές συναισθηματικές προβολές και προσδοκίες.

Η καινοτόμος, για την εποχή, αντίληψη της αναφορικά με το βρέφος όπου το θεωρεί ως ένα άτομο ικανό να εκφράσει τις ανάγκες του, να καταφέρει να γίνουν αυτές κατανοητές και να αλληλεπιδράσει με τον περίγυρό του, στην περίπτωση που συναντήσει ενήλικες έτοιμους και διαθέσιμους να το «ακούσουν» και να δώσουν προσοχή και σημασία στις εκδηλώσεις του, καθώς και η ερευνητική της δουλειά ότι το παιδί για να αναπτυχθεί χρειάζεται να κινηθεί ελεύθερο μέσα από την συναισθηματική ασφάλεια που έχει από την παρουσία ενός οικείου ενήλικου ατόμου που του παρέχει φροντίδα. επηρέασαν την προσέγγιση της. Οι ιδέες

γίνονται γνωστές αρχικά στη Γαλλία από δυο Γαλλίδες ερευνήτριες M. David και την G. Appel το 1973 μετά από μια επίσκεψή τους στο ίδρυμα-θεσμός Lóczy.

Η άποψη δε της Myriam David ότι ανεξάρτητα από τον εάν ο χρόνος αποχωρισμού ενός μωρού από την μητέρα του είναι μικρός ή μεγάλος μπορεί να προκαλέσει συναισθηματικές ελλείψεις στο βρέφος και προτείνει στους εργαζόμενους των βρεφονηπιακών σταθμών στη Γαλλία την εφαρμογή ενός προσώπου αναφοράς για το βρέφος στο χώρο του σταθμού. Έτσι από τις αρχές του 1980 αρχίζει σταδιακά η εφαρμογή του παιδαγωγού αναφοράς που πλέον είναι αναγκαία συνθήκη. Μέσα από την έρευνα-δράση γενικεύθηκε βελτιώνοντας τις συνθήκες της καθημερινότητας τόσο του μικρού παιδιού όσο και των παιδαγωγών. Ο παιδαγωγός αναφοράς γίνεται ο σταθερός κρίκος ανάμεσα στο παιδί, τους γονείς και τον βρεφικό σταθμό.

Όσο για την εφαρμογή, γίνεται με τη συνεργασία των παιδαγωγών της τάξης-ομάδας δηλ. η κάθε παιδαγωγός να φροντίζει τα συγκεκριμένα παιδιά κάθε φορά. Π.χ. Η παιδαγωγός Α θα φροντίζει τέσσερα, ας πούμε, παιδιά, **τα ίδια κάθε φορά**. Υιοθετώντας το θεσμό του παιδαγωγού αναφοράς δίνεται η δυνατότητα και στην παιδαγωγό να γνωρίσει καλύτερα το κάθε παιδί και τις ιδιαιτερότητές του και στο παιδί κάθε φορά που έχει κάποια ανάγκη να απευθύνεται στη συγκεκριμένη παιδαγωγό και έτσι να αισθάνεται την ασφάλεια που έχει ανάγκη. Είναι πολύ σημαντικό για το βρέφος και το μικρό παιδί να ξέρει ότι υπάρχει κάποιος οικείος ενήλικας διαθέσιμος γι' αυτό. Έτσι αισθάνεται ασφάλεια και προσαρμόζεται με μεγαλύτερη ευκολία και από τη στιγμή που είναι συναισθηματικά ασφαλές, αποκτά την επιθυμία να εξερευνήσει το χώρο, να ανακαλύψει πράγματα, να μπορεί να παίζει ήρεμα και να έχει επιθυμία για να μάθει.

Οι έρευνες-δράσεις που έγιναν στη Γαλλία έδειξαν ότι η εφαρμογή του παιδαγωγού αναφοράς βελτίωσε τις συνθήκες προσαρμογής του παιδιού στον σταθμό, μειώθηκαν οι έντονες αντιδράσεις και τα κλάματα κατά την διάρκεια του αποχωρισμού και μείωσε την συναισθηματική ένταση και εξάντληση των παιδαγωγών και ιδιαίτερα κατά περίοδο της προσαρμογής.

Κλείνοντας θα ήθελα να υπάρξει η απάντηση στο ερώτημα που τέθηκε στην αρχή σχετικά με το πώς οδηγούμαστε στη παιδαγωγική της φροντίδα. Η ύπαρξη σταθερών κανόνων στην παροχή της φροντίδας με την λογική που αναπτύχθηκε, η εφαρμογή τους με τον ίδιο τρόπο από όλους τους παιδαγωγούς, υιοθετώντας την προσοχή και παρατήρηση ως παιδαγωγικά εργαλεία και μέθοδο εργασίας με τα μικρά παιδιά, η καταγραφή των παρατηρήσεων και η ανάλυσή τους στην παιδαγωγική ομάδα είναι τα στοιχεία που μπορούν να δώσουν την παιδαγωγική διάσταση της φροντίδας και να μιλούμε για επαγγελματισμό από την πλευρά των παιδαγωγών και αποδέκτη αγωγής από την πλευρά των μικρών παιδιών.

Και κλείνω παραθέτοντας μια φράση

«Το παιδί που έχει λάβει φροντίδα και προσοχή θα φτιάξει έναν κόσμο διαφορετικό γιατί η βιολογική μας αποστολή είναι να προστατεύουμε την ανθρώπινη ζωή και όχι να την καταστρέφουμε» γράφει η Μιλλέρ στο βιβλίο της «Το σώμα δεν ψεύδεται ποτέ»

και κάνω την παράκληση ας φροντίσουμε όσο περισσότερο μπορούμε τα παιδιά για να φτιαχτεί ένα καλύτερο μέλλον ένα καλύτερο αύριο.